

“ЗА ЧИТАННЯМ ЯСУНАРІ КАВАБАТИ” ВАСИЛЯ СТУСА: ДОСВІД *ОСЯЯННЯ*

Стаття реалізує “клінічну ситуацію” Василя Стуса в ракурсі зв’язків із філософським ученням буддизму, що ґрунтує творчий доробок японського прозаїка Ясунарі Кавабати, котрий цікавив українського митця й під впливом якого з’явився вірш “За читанням Ясунарі Кавабати”. Ліричний твір розглядається як практика синтезування шляхом творення поверхнево-площинних конструкцій (словесно-художнього образу) на основі наочного уявлення.

Ключові слова: художній світ, ліричний суб’єкт, осяяння, ліричний сюжет.

Olha Punina. “Reading Kawabata Yasunari” by Vasyi Stus: Experiencing the flash of inspiration

The paper analyzes the “clinical situation” of Vasyi Stus on the level of his relationships with Buddhism which substantially determined the works by Kawabata Yasunari, a writer whose prose, in turn, was of major interest for Stus and who thus inspired his poem “Reading Kawabata Yasunari”. This poem is treated here as a synthetic spatial construction based on visual imagination.

Key words: artistic world, lyrical subject, inspiration, lyrical plot.

...Смерть у нас за плечима...

Я. Кавабата, “Тисячокрилий журавель”

*Пристрасне воїнство душ потойбічного світу і світу земного
повсякчас б’ється, намагаючись знищити межі між цими двома
світами, намагаючись перекинути місток між життям і смертю
та позбавити тих, хто живе, гіркоти смертного розставання.*

Я. Кавабата, “Елегія”

У листі В. Стуса до Миколи Плахотнюка¹ від 26 грудня 1978 р. в контексті іномовлення психіатричного закладу (“Твоя установа”, символ “як термін клінічних ситуацій”, “синонім театру абсурду” [33, 159]), де на той час адресат перебував на примусовому лікуванні, згадується ім’я японського прозаїка Кавабати (1899 – 1972): “Ясунарі – читав у перші дні давньої ізоляції. Писав вірші про те: розпросторся, душе моя, на чотири татамі і не кулься од нагая і не крийся руками (що згадав із більшого вірша)” [33, 159]. Паралель вибудовується на основі опосередкованого зв’язку – через згадку про письменника: “Давня ізоляція” розпочала розгортання (наповнення) *клінічної ситуації*² самого В. Стуса. Чому ж Кавабата? Знаковими для відповіді на питання (одне з припущень!) в обширах цієї епістоли видається Стусове переконання, повторюване двічі: “...наш оптимізм – у нас самих, в нашій поставі” [33, 159]. Подібний постулат, настільки суголосний сформульованим як висловлення-підтримка В. Стусом, чи не провідний у буддійському вченні: спасіння можливе лише через власне зусилля [4, 104], на засадах одного з напрямів якого – дзен (час виникнення V – VI ст.) – і випростовується світ художньої прози Ясунарі Кавабати³ [4; 26]. Подана, отже, В. Стусом автоцитата з поезії 1972 р. “За читанням Ясунарі Кавабати” інспірує до пошуку безпосередніх зв’язків – (можливого!) увібраного поетом чужого / нового (чи пак оновленого, побаченого по-новому) досвіду. Тож досвіду якого?

¹ Лікар-фтизіатр, що був запроторений за участь у русі національного відродження до спецпсихлікарні (у таких закладах провів близько десяти років).

² Сам В. Стус укладав у поняття “клінічної ситуації” такий сенс: творити (див. його розвідку “Зникоме розцвітання”). Неодноразово це Стусове поняття як концептуальне лягало в основу наукових праць, наприклад, літературознавця О. Солов’я (див.: [29]).

³ Я. Кавабата звертається передовсім до дзенської поезії XIII ст. (Доген), прості образи якої передають суть японської душі [26, 7].

На інтересі В. Стуса до філософії дзен-буддизму в перебігу інтерпретації поезій ранніх рукописних текстів у передмові “Поет” наголошує М. Коцюбинська: зразки подібності (відгомону) до форми японської класичної поезії – хокку – вона простежує в “Зимових деревах”. Увагу привертає примітка, у якій переконливість дослідниці щодо зацікавлення поета східною філософією підкріплена спогадом: “Так, свого часу, десь на початку 70-х, він рекомендував мені вельми цікаву книжку Е. Завадської “Восток на западе” (М.: Наука, 1970), якою тоді захоплювався” [18, 28]. На жаль, доступні джерела не вказують, яке ж із тодішніх видань доробку японського прозаїка¹ стало інтенцією до появи в камері попереднього ув’язнення Київського КДБ 21 січня 1972 р. вірша “За читанням Ясунарі Кавабати”, тому віднаходити конкретні впливи не видається за доцільне; радше слід мовити про *імпульс* – спонуку (див.: [5, 68]). Гадаємо, що таким поштовхом були не так тектонічні властивості неосенсуалістської [7, 198-199] прози Я. Кавабати, як архітектонічний ґрунт – первні естетики дзен², до тлумачення котрих плідно долучається К. Рехо [26] (саме це й могло привернути увагу В. Стуса передовсім).

Знаково, що впродовж подальших років, років заслання В. Стус не кидає перейматися прочитанням японського тексту (у широкому розумінні – “японської Японії”, услід Я. Кавабати³). Крім доробку цього автора (у листі до дружини від 19 листопада 1973 р. наявна згадка про читання роману прозаїка), його захоплюють твори Кендзабуро Ое, Кобо Абе (лист до дружини й сина від 15 січня 1984 р. містить серед рекомендацій того, що годилось би прочитати синові, зокрема, і перелік цих імен). В епістолі до батьків від 7 – 10 грудня 1975 р. знаходить місце відгук на вдруге прочитаний роман К. Ое “Футбол, 1860”. Не меншою увагою наділений і філософський підтекст японського письма (і не лише) – дзен-буддійська основа (уже згадуваний лист від 15 січня закликає й до читання філософії дзен, а в листі від 1 лютого 1985 р. вже у “примусовій” формі у зв’язку із зацікавленням сина театром постає питання про знання дзен-буддизму [9]). Показовим стає той самий відгук на “Футбол, 1860”, у якому Стус вишукує “всілякі рештки дзен-буддизму”⁴ після прочитання монографії-брошури І. Галинської про Дж. Селінджера: “Натяки й натяки, символи й назнаки (дерево, тінь його, спогад про дерево і про тінь його; перший, другий, третій спогад, що існує, як живий і всевимінливий дух, бо цей спогад живе з нами і наповнюється нашим життям, він теж виростає, мов дерево, – і має такі ж кружала наших літ на зрізах)” [32]. (Дивує те, з якою чіткістю віддзеркалений у такому міні-аналізі часопростір вірша “За читанням Ясунарі Кавабати” – тінь, дерево, спогад!! – виписаний кількома роками раніше.) В. Стусу вдається зробити влучні карби й виявити сутність японського прозового письма⁵, маркованого поняттями натяку, локальної символіки, асоціації (“йдуть цілою вервечкою, вибірково чи однією найдостеменнішою тональністю, барвою, смаком, запахом” [32]), антиномії. Це письмо ґрунтується

¹ Доступними на початок 70-х рр. були видання “Японская новелла” (М., 1961), до якої й увійшло кілька творів Кавабати, і вибране Ясунарі Кавабати “Тысячекрылый журавль” (М., 1971).

² Японські модернисти, на думку І. Бороніної, шукають у минулому витоки своїх концепцій, звідси – “екскурси у філософію езотеричного буддизму, і особливо в дзен-буддизм, адаптований японською культурою XII – XV ст., із його ідеями внутрішнього споглядання та бездієвості...” [3, 243].

³ Ідеться про твір із такою основою, як самобутнє розуміння прекрасного, закорінене у глибини давньої національної культури [див.: 26, 5].

⁴ Ще один показовий епізод вишукування: у листі до дружини від 2 грудня 1976 р. звучить побажання прочитати 1977 р. “Степового вовка” Г. Гессе, якому “дзен-буддизм чи що додав <...> чару” [32]. Міркування В. Стуса цілком доречні: окрім Г. Гессе, до adeptів дзен зараховують і Вінсента ван Гога, К.-Г. Юнга, Е. Фромма [4, 238-239].

⁵ За ese М. Федоренка “Ясунарі Кавабата. Кольори часу”, ці ознаки, про які пише В. Стус, лягають в основу естетичних принципів дзен [37, 182-183].

на “потайній структуральній ідеї”, “пратворі” (чим не тотожні ознаки до суті так званої “герметичної” поезії?). Звідси й висновок про особливість японської вдачі та подібність світів японських прозаїків, “поліфонію, обтяжену пам’яттю століть” японської культури (В. Стус пише про відмінність українських церков від японських пагод – гармонізована й гармонізувальна конструкція “як дві галактики, вставлені одна в одну, але з двома, хай і спорідненими, серцями” [32], але не буде помилковим і наше узагальнення). Струмień зацікавлення японським проточить і в епістолярії 1976 р. У березневому листі до дружини В. Стус звертається до Світлани Кириченко: “Японської новели, Світлано, не одержав, бо згортаю свої попити читацькі перед великим стрибком – у безодню сходу” (курсив наш. – О. П.) [32]. Попри не отримані твори, таке формулювання думки лише свідчить на користь достотної спраги до пізнання “сходу”. Сфера пізнання не обмежується літературними (а чого жадалося ще!) зразками, у Стусів кругозір потрапляють праці з проблем історії та культури країн Заходу та Сходу (“Схід і Захід”) знаного вченого М. Конрада (лист до дружини від 5 липня 1976 року); за свідченнями М. Хейфеца, поет студіював розвідки про японську й загалом східну філософію в журналі “Иностранная литература” (див.: [38]).

Таким чином, уже наприкінці 1975 р. приходиться досвід інструментальності, виходу за межі японського тексту (розуміємо тут японський текст у цілому, як сукупність окремих творів) із метою аналізувати – членувати, виявляти складники, узагальнювати. На відміну від досвіду такого зразка поява 1972 р. вірша “За читанням Ясунарі Кавабати” засвідчує практику синтезу шляхом творення поверхнево-площинних конструкцій (словесно-художнього образу [див.: 9, 85-87]) на основі наочного уявлення.

Ця практика на сьогодні існує в кількох версіях. По-перше, як складова частина збірки “Час творчості” у формі основного тексту й варіанта основного тексту; по-друге – корпусу першої частини “Палімпсестів” (поданої в листі до дружини від 9 квітня 1973 р.) зі значними текстологічними змінами як чистового автографа, так і варіанта чистового автографа аж до редукції чотирьох рядків¹. У процесі розгляду центральним поставатиме основний текст поезії зі збірки “Час творчості” із “застиглим у тексті болем правдивого вибору, який понадсило і свідомо робить ліричний герой” [24, 693]; він первинний (пригадаємо лист до М. Плахотнюка, зокрема згадку про читання Я. Кавабати), проте його варіанти й подальші текстологічні зміни враховуватимуться з метою простежити, чим їх аберації зумовлені, які за їх появи відбуваються змістові зміщення. До того ж більшість наявних нині наукових студій поезії “За читанням Ясунарі Кавабати” здійснено в контексті “Палімпсестів”, а відтак інтерпретований *інший* вірш (у примітках до третього тому “Зібрання творів” В. Стуса зазначається, що вміщені із “Часу творчості” до “Палімпсестів” поезії – “то вже зовсім інші вірші, можливо (при всій текстовій подібності) навіть не варіанти творів з “Часу творчості” [24, 693]).

Цей *інший* вірш періоду “Палімпсестів” трактований передовсім у біографічному річищі – контекст табірної неволі (М. Павлишин [21], О. Рарицький [25, 142]); традиційної “тюремної” образності – ідеться про реалізацію себе в умовах “труни вертикальної” (М. Коцюбинська [17]), “об’єктивізацію” поетом муки (Е. Соловей [28, 280]), вибір у муках самопізнання (М. Жулинський [11,

¹ Корпус “Палімпсестів”, попри наявність значної кількості віршів із “Часу творчості” (з-поміж 300 менше половини), – окремий художній світ із властивим тільки йому змістовим наповненням. За словами Д. Стуса, у “Палімпсестах” “...природно послаблюється особистісний ліричний струмь віршів. Поет відсторонюється, старанно ховаючи сліди переживань, сліди радості, похибок та прозрінь” [35, 17]. Див. про “Палімпсести” як “цілковито новий період у творчості Василя Стуса” докладніше: [34, 242-320].

6]). Літературознавчий підхід до версії “За читанням Ясунарі Кавабати” із “Часу творчості” нерідко тотожний: це пошук паралелей між реальною особистістю і ліричним суб’єктом як в’язнем між двох світів (М. Васьків [6, 28-29]), як націоналістом зі здатністю підтримувати в собі високість духу (В. Півень [22, 131-132]). Але палімпсестовий варіант інтерпретується й не без наближення до баченої нами суті поезії 1972 р. – увібрання чужого естетичного досвіду, скажімо, при зосередженні на образі прірви (Б. Рубчак [27]), при спробі віднайти контактування біблійних реалій із буддизмом (М. Балаклицький [2, 96]), при аналізі духовної єдності з японською класичною поетичною традицією (В. Бабенко [1, 19-20]), при виявленні трансцендентної спрямованості вірша (В. Моренець [19, 308]) або за введення поняття “духовної практики”, у котрій вірші постають як духовні вправи (С. Саржевський¹ [36]; [12, 314]).

У напрямку до розкриття вже омовленого дзен-буддійського первня ведуть роздуми М. Коцюбинської² над віршем “За читанням Ясунарі Кавабати” про Стусівського Бога³ як філософсько-етичну категорію та реалізацію цієї категорії в ліричному творі при переплетенні духовних (християнської і буддійської) площин: “...В наближенні до Бога відчуваються виразні відгомони східної філософії (якомога повніше *оволодіти своїми духовними силами, розвинути здатність споглядання, згадування, аналізу своїх почуттів – своєрідне післяпочування, безоглядний примат духу, чуття міру*)” (курсив наш. – О. П.) [18, 17]. Фіксація таких маркерів художнього світу поезії якнайточніше наближає до вчення дзен – медитації, що ґрунтується на миттєвому⁴ осяянні, “миттєвому осягненні істини” [4, 235], потаємної сутності речей інтуїтивним шляхом [26, 7]. Не випадково Л. Плющ цитує за приклад процесу медитування (“поет медитує”) рядки із “За читанням Ясунарі Кавабати” (див.: [23]), а М. Коцюбинська, уже подавши низку доречних думок про цей ліричний твір, повертається до нього, аби влучити спробою жанрового називання⁵ й визначення компонента змісту – “розважливо-прозорі медитації” з тональністю “вистражданої розважливості” [18, 26] – у саму ціль. Іще одним істотним штрихом стає міркування Ю. Шевельова про поетистичний стиль автора, що веде до молитви [39, 1061]. Молитва й медитація – чи знаходять ці дві дії за значенням “молитися” й “медитувати” точки перетину? Чи дії молитися й медитувати тотожні в поетичному світі цього твору? Маємо ствердну відповідь. Молитва як звернення із глибини “я” до вищого начала, молитва як первинна поезія з музичним (ритмічним) ґрунтом цілком співвідносна з буддійською формою осягнення істини – медитацією. Недаремно ж аналізований вірш добре лягає на музику (музика до поезії “За читанням Ясунарі Кавабати” – Л. Тельнюк, композицію виконують сестри Тельнюк [10]), із чого не так виникає його існування в новій формі, як твориться новий твір мистецтва.

Провідним у дзен (медитації) постає створення умов для виникнення “саторі” (осяяння). Знаковим у нашому випадку буде і твердження К. Москальця щодо збірки “Час творчості”. У ній наявне “зняковіння перед тим, що відбувається

¹ Стаття “Практика духовного тривання і прориву в поезії Василя Стуса”.

² Слід зазначити, що передмова М. Коцюбинської до першого академічного видання творів В. Стуса має величезний потенціал: трохи не кожне висловлювання стосовно доробку поета може лягати в основу окремого дослідження. Це свідчить про кропітку працю авторки, реальне вміння “вхопити” найсуттєвіше.

³ Бог у В. Стуса, за М. Коцюбинською, постає як “втільнення висоти й потуги духу, прагнення небес” [18, 16].

⁴ Мить – “початковий образ” дзенської поезії, поширений у класичній японській літературі. Див., приміром, у “Давній столиці” Я. Кавабати: “Пора квітування досить швидко, проте в цій швидкоплинній миті – вся повнота життя” [14, 373]. Унікальність кожної миті, твердить Т. Григор’єва, – це закон Цілого в японців [7].

⁵ “За читанням Ясунарі Кавабати” належить до феноменологічного метажанру, зокрема сугестивної лірики з елементами медитації із духовною сферою як предметом зображення й образним ладом у формі асоціативних зв’язків (див.: [15, 290]). Для японської літератури характерний прийом поетичні асоціації (енго) [16, 27].

в надрах поетової особистості, і відповідальність за нього”, – переконув літературознавець, – “*Людина, яка переживає таке тривале релігійне осяяння* (або згадаємо призабутий термін – *обоження*), з якою Преображення здійснюється в тюремних мурах, а наскрізь атеїстичному ХХ столітті, описує ці події як щось природне, як те, що може (й повинно) статися з кожним...” (курсив наш. – О. П.) [20, 24]. Тож ліричний суб’єкт “Часу творчості” переживає осяяння – осяяння під знаком релігійності, але К. Москалець не формулює упереджених висновків, у його міркуваннях релігійність не отримує ярлика (!). А звідси й виникає питання: який шлях подолано до здобуття такого необхідного саторі, яких дотримано умов? (Зрештою, найголовніші з умов виконано: по-перше, творчий акт сам по собі має характер миттєвості; по-друге, поезія як така заперечує наявність логічних конструкцій – того, від чого має відмовитися учень дзен, щоб досягти необхідного стану; але в цьому випадку йтиметься про біографічну, конкретну особу, а не суб’єкта ліричного твору).

Учення дзен за своєю суттю практичне, звідси – стан просвітлення (саторі) досягається осягненням істини через внутрішнє пробудження (“істина робить нас вільними” [37, 137]) – шляхом “дзадзен”: сидіти мовчки, нерухомо в позі дзен зі схрещеними ногами, заплющеними очима, поки не приходить стан повної відчуженості (не-думання, не-розмірковування) [37, 100; 13]. Тоді щезає “я” і починається “Ніщо” – “усесвіт душі, порожнеча, де всі речі набувають самості, де немає жодних перепон, обмежень, де є вільне спілкування всього з усім” [37, 100-101]; щезання “я” тотожне виходу в простір “не-я” – виявленню всіх духовних сил, переживанню цілісності світу [37, 181]. Дзенське “Ніщо” (незаповненість, порожнеча) тлумачиться як повнота, як звільнення від обмежень наявної форми людського буття – це безмежний Усесвіт душі [13].

На цих принципах і розбудовується художній світ, у якому діє ліричний суб’єкт вірша “За читанням Ясунарі Кавабати”. Початковий імпульс-вимога ліричного суб’єкта, спрямована в середину себе із закликом до миттєвого осягнення істини (виходу за межі “я”) – “Розпросторся, душе моя, / на чотири татамі...” [30, 18] (заповнити весь наявний простір¹ і розкритися у вищому), стикається з перепорою: не ставши на шлях “дзадзен”, не здійснивши відповідних внутрішніх маніпуляцій, неможливо пережити цілісності світу, адже замість синномії (співзаконня) думок ліричний суб’єкт перебуває в позиції антиномії (або, або): “...або кулься від нагая, / чи прикрийся руками” [30, 18]. Вибір між розпросторенням-поширенням себе (а відтак і зникненням “я”) до Універсального (Бог, Усесвіт, Ніщо) та зіщуленням (“кулься”), схованкою у власному космосі (нехай начебто й ідеальному – кулеподібному) викреслиться наприкінці з перевагою першого: “Тож просторся, душе моя, / на чотири татамі, / і не кулься від нагая, / і не крийся руками” [30, 19], – або поступається і: сумнів – переконанню, брак істини – істині, а відтак і стану свободи. Розгортання ліричного сюжету вірша “За читанням Ясунарі Кавабати” із “Часу творчості” поступове, воно дорівнює неспішному процесові медитації, його етапам: внутрішнє пробудження передчувається, здійснюється й констатується. Варіант поезії періоду “Палімпсестів” починається й закінчується вже остаточною метою – і (“просторся” і “не кулься” [31, 46]): осяяння вже здійснене, залишається його відновлення в пам’яті, спогад.

Прихід до осяяння в поетичному сконденсованому² світі пройнятий необхідним для цього станом мовчання чи пак німоти. На думку Ю. Шевельова,

¹ На татамі в Японії вимірюють площу приміщень, одне татамі дорівнює півтора квадратних метри. Тобто вимога до свого внутрішнього ества колосальна (!) – поширитися в завчасно обмеженому просторі, “пробити” цю обмеженість.

² Поетика “За читанням Ясунарі Кавабати”, як стверджує В. Моренець, подана в конденсованому, ущільненому вигляді [19, 308].

поезія В. Стуса "...обмежена до мінімуму тематичного матеріалу, спрямована сама в себе, *гримить тим дужче в цій своїй німоті*" (курсив наш. – О. П.) [39, 1045]. Цей мінімум матеріалу корегується віддзеркаленням наступної ліричної події в попередній (характерний прийом у дзен), адже духовні сили ліричного суб'єкта зосереджені на одному – пробудженні, досягається істина одна апіорі. Тому початкова вимога в позиції антиномії набуває нової зображальності: "Хай у тебе є дві межі..."¹ [30, 18], – проте вже на цьому етапі згадана антиномія руйнується серединою: "...та середина – справжня, / марно, невіре, ворожить – / молода чи поважна. / Посередині – стовбур літ, / а обабочи – крона. / Посередині – вічний слід / (тінь ворухиться сонна)" [30, 18]. Слушно зауважує Б. Рубчак, пов'язавши Стусові "дві межі" з поверхнево-площинною конструкцією прірви-порожнечі: "Прірва, отже, стає тепер не тим, що роз'єднує два береги, а *енергією середини*, себто плододайною порожнечею, яка ці береги єднає" [27, 339]. Вагомим тут постає означення "плододайна" порожнеча – така, що дає життя (!). Межі скріплені образом слов'янського міфологічного світотворення – деревом. У японській поетиці дерево – давній символ людини, своїм корінням воно пов'язане із життям і смертю; дерево здатне рухатися, міняти місцезростання [37, 53]. У художньому світі "За читанням Ясунарі Кавабати" здатність дерева (*стовбура, сліду*) до руху передається його тіні (символ прихованого поетичного світу [40, 50]) – ліричному суб'єктові, стан якого ближчий до нового просторового виміру – із заплученими очима ("сонна"). Варіант рядка "... (тінь ворухиться сонна)" у "Палімпсестах" – "...від коліски до скону" [31, 46] – лише віддзеркалює попередню подію "двох меж".

Наближення до стану повного відчуження супроводжується миттю "зависання" у просторі й відречення від непотрібних почувань: "Ні до неба, ні до землі – / не сягнути нікуди. / Не будьте мої жалі, / лицемірні іуди!"² [30, 18]. Конститується цей момент відречення спогадом (післяпочування): "Чи не мріяв я повсякчас, / чи не праг, як покути, / щоб завітнути проміж вас, / як барвінок між рути"³ [30, 18], – колишньою невдалою спробою досягти одного з ідеалів дзен єдинобуття зі світом (у цьому образному ланцюжку – єдинобуття зі світом природи за умови постійного перевтілення й розвитку, символом чого в японській поезії виступає квітка [37, 174]). Натомість – "Як то сниться мені земля, / на якій лиш ночую, / як мені небеса болять, / коли їх я не чую" [30, 18]. З позицій дзен небо не володіє здатністю бачити й чути, воно отримує цю здібність завдяки людському серцю [37, 46]. Ліричний суб'єкт поезії, будучи тим, хто наділяє небеса даром почувань, може бути з ними ототожнений, тому не чути себе – виходити нарешті за межі "я" й рухатися в напрямку просвітлення, початку Ніщо. Осаяння виникає як спалах: "Як постав ув очах мій край, / ніби стовп осіяний" [30, 18]. Голос Усесвіту ("*край*") виявляє найвищу з духовних сил ліричного суб'єкта – здатність стати на смерть і саме так пережити цілісність світу: "Каже – сину, на смерть ставай – / ти для мене коханий"⁴ [30, 19]. Або й, якщо за варіантом основного тексту з "Часу творчості", осаянню істину, відлучившись од найдорожчого: "Каже – сина бери, карай. Він для мене коханий" [30, 613].

¹ Варіант основного тексту "За читанням Ясунарі Кавабати" з "Часу творчості" такий: "*Замість тебе є дві межі...*" [30, 613]. Внутрішнє я ліричного суб'єкта за такого розкладу нівелюється, його місце посідають категорії життя і смерті.

² Варіант основного тексту із "Часу творчості": "Чи у мене ви замалі, / хорі добрістю груди?" [30, 613], – і палімпсестні рядки: "Жаль – ні неба, ані землі / в цій труні вертикальній, / і заврунилися жалі, / думи всіли печальні" [31, 46], – створюють ефект аналізу почуттів.

³ У варіанті поезії періоду "Палімпсестів" ці рядки відсутні.

⁴ У "За читанням Ясунарі Кавабати" з "Палімпсестів" цей рядок такий: "Каже: синку, ступай, ступай, / ти для мене коханий" [31, 46]. До філософії дзен найближчий: ступати за межі "я".

Отже, ліричний суб'єкт поезії “За читанням Ясунарі Кавабати” отримує власний досвід осяяння шляхом виходу за межі “я” через становлення на смерть. Із метою стати частиною Всесвіту-Ніщо, “плододайної” порожнечі він здійснює вибір на користь поширення себе до вищого (Бога-Універсального). І останнє, щоправда, риторичне питання: чи “японська Японія” Ясунарі Кавабати не проектується на “українську Україну” Василя Стуса?

ЛІТЕРАТУРА

1. *Бабенко В.* Традиція і новаторство філософсько-світоглядних аспектів творчості В. Стуса // *Молода нація*. Альманах. Василь Стус. Двадцять років після смерті: сучасне сприйняття і переосмислення. – 2006. – № 1. – С. 13-43.
2. *Балаклищук М.* “Нова релігійність” Василя Стуса // *Актуальні проблеми української літератури і фольклору*: Наук. зб. / Редкол.: С. В. Мишанич та ін. – Донецьк: Вид-во ДонНУ, 2001. – Вип. 6. – С. 95-100.
3. *Боронина И.* Классический японский роман (“Гэндзи моногатари” Мурасаки Сикибу). – М.: Наука, 1981. – 294 с.
4. *Буддизм* / Автор-сост. А. А. Сурженко. – Мн.: Книжный Дом, 2006. – 384 с. – (Религии мира).
5. *Будний В., Гльницький М.* Порівняльне літературознавство: Підручник. – К.: Видавничий дім “Києво-Могилянська академія”, 2008. – 430 с.
6. *Васьків М.* “...На одній площині тримався всесвіт, пан-господь і я” // *Актуальні проблеми української літератури і фольклору*: Наук. зб. / Редкол.: С. В. Мишанич та ін. – Донецьк: Кассіопея, 1998. – Вип. 2. – С. 28-31.
7. *Григорьева Т.* Встреча чувств // *Кавабата Я.* Избранные произведения / [Электронный ресурс]. – М.: Панорама, 1993. – (Серия “Лауреаты Нобелевской премии”). – Режим доступа: <http://noblit.ru/content/view/198/33/>
8. *Григорьева Т.* Японская литература: Краткий очерк. – М.: Наука, 1964. – 282 с.
9. *Домащенко А.* Об интерпретации и толковании: Монография. – Донецьк: ДонНУ, 2007. – 277 с.
10. *Живий голос Василя Стуса*: [CD] / Автор і упорядник Д. Стус // Гуманітарний центр В. Стуса, НРКУ, СП “Комора”, 2004.
11. *Жулинський М.* Василь Стус: свобода як передумова самореалізації митця, або Гірка радість самовигнання // *Актуальні проблеми української літератури і фольклору*: Наук. зб. / Редкол.: С. В. Мишанич та ін. – Вип. 2. – Донецьк: Кассіопея, 1998. – С. 4-8.
12. *Зборовська Н.* Василь Стус і сакраментальність: масон чи християнин? // *Кур'єр* Кривбасу. – 2009. – № 230-231. – С. 311-324.
13. *Кавабата Я.* Красотой Японии рожденный: [Нобелевская речь Я. Кавабаты] // *Кавабата Я.* Избранные произведения / [Электронный ресурс]. – М.: Панорама, 1993. – (Серия “Лауреаты Нобелевской премии”). – Режим доступа: <http://noblit.ru/content/view/206/33/>
14. *Кавабата Я.* Спящие красавицы: Роман, повести, новеллы / Пер. с яп. А. Левыкиной, Б. Раскина, З. Рахима. – М.: Изд-во ЭКСМО-Пресс, 2000. – 544 с. – (Сер. “Зарубежная классика. XX век”).
15. *Квятковский А.* Поэтический словарь. – М.: Сов. энциклопедия, 1966. – 375 с.
16. *Коңрад Н.* Очерк японской поэтики // *Коңрад Н.* Японская литература. От “Кодзики” до Токутоми. – М.: Главная редакция восточной литературы, 1974. – С. 19-77.
17. *Коцюбинська М.* Епістолярна творчість Василя Стуса // *Стус В.* Твори: У 4 т., 6 кн. / Ред. кол. С. Гальченко, М. Гончарук та ін. – Львів: Просвіта, 1994 – 1999. – Т. 6. Кн. 2: Листи до друзів та знайомих. – 1997. – С. 218-240.
18. *Коцюбинська М.* Поет // *Стус В.* Твори: У 4 т., 6 кн. / Ред. кол. С. Гальченко, М. Гончарук та ін. – Львів: Просвіта, 1994 – 1999. – Т. 1. Кн. 1: Зимові дерева. Веселий цвинтар. Круговерть. – 1994. – С. 7-39.
19. *Моренець В.* До питання модерності лірики Василя Стуса (художньо-філософські аспекти індивідуального стилю) // *Молода нація*. Альманах. Василь Стус. Двадцять років після смерті: сучасне сприйняття і переосмислення. – 2006. – № 1. – С. 295-315.
20. *Москалець К.* Василь Стус: незавершений проект // *Стус В.* Збір. тв.: У 12 т. / Редкол.: Д. Стус та ін. – К.: Київська Русь, Факт, 2007 – 2008. – Т. 1: Ранні вірші (сер. 1950-х – початок 1960-х рр.), ДЕЛО № 13 / БЕ 1339, Круговерть, Вірші 1960-х років. – 2007. – С. 7-38. – (Бібліотека журналу “Київська Русь”).
21. *Павлишин М.* Квадратура круга: пролегомени до оцінки Василя Стуса // *Павлишин М.* Канон та іконоста: Літературно-критичні статті. – К.: Час, 1997. – С. 157-174.
22. *Півень В.* Національна самоідентифікація В. Стуса // *Актуальні проблеми української літератури і фольклору*: Наук. зб. / Редкол.: С. В. Мишанич та ін. – Вип. 12. – Донецьк: Норд-Прес, 2008. – С. 123-133.
23. *Плющ А.* Вбивство поета Василя Стуса // *Василь Стус*. В житті, творчості, спогадах та оцінках сучасників / Упор. О. Зінкевич і М. Француженко. – Балтимор-Торонто: Смолоскип, 1987. – С. 285-301.
24. *Примітки.* Час творчості / Dichtenszeit // *Стус В.* Збір. тв.: У 12 т. / Редкол.: Д. Стус та ін. – К.: Факт, 2007 – 2008. – Т. 3: Час творчості / Dichtenszeit. – 2008. – С. 693-727. – (Бібліотека журналу “Київська Русь”).
25. *Рафицький О.* Поезія В. Стуса: національний варіант екзистенціалізму // *Актуальні проблеми української літератури і фольклору*: Наук. зб. / Редкол.: С. В. Мишанич та ін. – Вип. 6. – Донецьк: Вид-во ДонНУ, 2001. – С. 139-144.
26. *Рехо К.* Ясунарі Кавабата // *Кавабата Я.* Тысячекрылый журавль: [повесть]; Снежная страна: [повесть]; [новеллы, рассказы, эссе]. – М.: Прогресс, 1971. – С. 5-15.
27. *Рубчак Б.* Перемога над прірвою (Про поезію Василя Стуса) // *Василь Стус*. В житті, творчості, спогадах та оцінках сучасників / Упор. О. Зінкевич і М. Француженко. – Балтимор-Торонто: Смолоскип, 1987. – С. 315-351.

